

lőöl el válthatatlan & örökké megmaradandó, ki is lehet az újabb
tudományok után mutatni. Mert az a tulajdon ez, melyet az egyfajta
megfogási típára visszarahatással (reflexióval) jelöltünk ki. Erőn típára
visszarahatás által a megdolgozó erőnek (léleknek, egonak, önműnknek
reverrák mind egy) maga magának tárgya (subjectum & objectum sui
est); mellyhez hasonló ontárgyakat az egész természetben nézve. Sem-
mi sincs a materialis világban, mi magának tárgya és subjectuma
volna. A természeti világban minden csak tárgy. Schellinggel:
was sich selbst anschaut, tritt aus der Sphäre der bloß Ange-
schauten heraus. A típára visszaraható erő, vann nincs kiüvölés, magára vissza-
hat járhatón és visszarahatásait feltartja. Végeretve
B, mindegy tapasztalva nem az kérdés: „mi módon állhat meg a filo-
sófiai okoskodás a tapasztalás előtt? hanem feltartva a philosophiái
endemet, az kell kérdésem, úgy mond, mi módon állhat meg a kontus
empiria, melly a lélek visszaraható ereje élvezetjére tövid nézetével
meg az életben is jelölt mutatni, a philosophiái örök igazságok
előtt? Hogy ezt kérdésem, mond tovább, köpönét Mejmernek,
az állati magresség felfederőjének. Mert ő erekre a legméljebben
rejtett tapasztalatokat mutatni ki legelőször, ott tapasztalatokat,
mellyek a mély & tudatunkba soka sem jövé almdink alatt mutat-
kozó lélek munkáit felfedezőre a tapasztalásnak. „Köval
köpönét, mert általa tudjuk, hogy a lélek mély almdában sem
veszt el gondolkozó tevéységét, csak hogy erre ébrenléskorunkban
vissza nem emlékezünk.

„Ime köpölen jeze vivo“ ráfok, új tanítások, örök igazsá-
gok, csuda tapasztalatok! Ereke valóban annyival is inkább ér-
deklő meg a legfehértebb figyelmet és a legprospabb virsgála-
tot, nemel kívülről, hogy nemi minden akadályt könnyedén
elharító követeléssel prorotnak jameink eleibe. Alulról eleinte
pinte megvakult a concentrált sok fényűl, de — ut redit animus,

2

le írta valahogy a "pompájú vesztő" post jarmairól, s oldalról
s hátulról veve a hátsóajtót, mit talán más e' túramányokból,
mind a' fen t. értetendő lenne, mind a' dologhoz értő községnek
bátorkodik elide terjepteni. Ugyan is

1. Mi itteni az első absurdum felirágosítását, itt röviden át-
említhetünk néhányat, nem is nagy nyomtatékú az egész do-
log. Mert hiszen világos, hogy képtelenség nem elábbvalóság és
elábbvalóság nem képtelenség. Logikai képtelenség ugyan, mi körön-
féjese tudva van, ellenmondásokból támad, ha arokból semmi
jűt ki ($a-a=0$); de ilyen semmi nem jűt ki, akár mondom:
el veszt a' lélek tulajdonait, a' sejt nem, akár pedig: nem veszt
el a' lélek tulajdonait valaniint a' sejt sem. Az első esetben
a' lélek vagy nem volna fel ruhárva maradandó gondolkodó tehetőség-
gel, vagy magában álló valóság sem volna (Substantia). Ugy de
mind ereken nincs ellenmondás, tehát képtelenség sem s így nagy
képtelenség sem. Vagy talán képtelenség itt annyit jelenten, mint
irreálitás, nyersség, nem letehetőség (Abgeschmacktheit)? Igar
ugyan, hogy míg élünk, innünk nem igen lehet ily bölcsesség,
melly az (aralkodó) lelket a' (protároló) sejt alá rendelni; de
ezen azt akarjuk tudni, hogy a' mi nekünk sejtik, igar leend e
arést, miert nekünk sejtik? A' jűstán állított nem letehetőség
tehát okoskodó lelkenket meg nem nyugtathatja azon borzassó
ellenvetés, ellen: hogy a' hatalban az úgy is bizonytalan mivolta
lélek elvezteti vagy el is veszt tulajdonait, legalább azt, mellyen
épül az egész határozatlanság' beise s. i. a' gondolkodó tehetőség.
Kant, ha pádoltárnék az ilyetén képtelenséggel s magát merke-
getve felelhetne, mosolyogva mondhatná: nekem a' lélek ily
túramány, mint a' sejt világ, egyike sem noumenon, mind a' kettő
csak substantia phenomenon, tulajdonait csak látszók, de nem valóik.

Hoz,

Hogy ezen első feloldás perceptuál és formai esetre mintát
bírógaffoká nem lehet örök, hogy a' lélek el ne vesítkezzék tulaj-
donait, a' felkötöttakból ki vitálgatik. Véletkezősem percept sokkal
határozottabban lehetett vissza gondítani az ellenvetés következet-
lenségét ekként: mivel a' lélek oltykor oltykor (életben vagy
halálban is) nem mutatja eszmélését, öntudatját, gondolkodását:
követkerik e ebből, hogy említett tulajdonait örökre elveszít
és így a' halhatatlanság kiforgatódik e? Számszám fokait mu-
tatja csak e rövid élet is eszmélésünknek. Kátha elrendelte-
téseket tartórnak mind örökön örökre illy váltó öröknek alája
vetetni? Bírógaff, aromban, hogy ezen visszatérés sem mu-
tathat meg könnyet, mint a' lélekhalhatatlanság lehetőségét; de
hol ennek lehetetlen-sege fenyegetteit, elég csak ezt is el-
olvasztani. De

2, újabb tudományok percept bírógaff már, hogy van a' léleknek
elválatatlan és örökre megmaradando tulajdona. Ez pedig
a' első visszatérés (reflexio,) melly percept az önmagának
subjectuma és objectuma. El nélkülözhetik az egész lelki világ,
erentulajdona megmarad. Vajha ez úgy volna! De jóllehet
kecseskedő a' cél, hirtelenkedésről meg is vissza tartóztatnak
néhány kétkedési nehézségek, mellyeket immár életkori prakti-
gepek tartom. Ugyan is először a' belső tajassalág formáját, a' fen-
keverett öntudat virágját meg közelebből és így a' meg-
alapított empiriától a' magas filozófiai theoriák emelkedendők.

a) Hogy az élő ember sokféle (de nem minden) belső - külső,
lelki és testi állapotjait egyenesen és közvetlenül szar minden
kikötés, következtetés, vagy kép nélkül is, érzi és érezheti,
ismeri és ismerheti, ezt az empiria igen is tanítja. Ugy látszik
tehát, hogy az ember, vagy az emberi lélek ön magát érzi, látja,

ismeri.

3

ismeri. Ezen értezt állított Locke egy belső érzéki tehetőséget, melyet ő reflexionnak nevezett, mások után belső érzékek (Sensus internus, innerer aufmerksamer Sinn.)²⁾ Ittala tudják követelnie, hogy emlékezünk, észrevevünk, okoskodunk, érünk, akarunk & a. v. A dolog tagadhatatlan, de az elnevezés akár reflexionnak, akár belső érzéknek nevezzük, még is helytelen, mert meg rögzített tevélységekre nyújtott alkalmat, melyektől kánt után alig szabadulhatott meg egy két dogmatikus is. Például a nemess dogmaticusok közt a legnagyobbat dialektikus Hegel, szinte valószínűsít így tanít: „die Stufen der Erhebung der Gewissheit zur Wahrheit sind, dass er (der Geist) a) Bewusstsein überhaupt ist, b) Selbstbewusstsein, für welches Ich der Gegenstand ist, c) Einheit des Bewusstseyns, und Selbstbewusstseyns, dass der Geist den Inhalt des Gegenstandes als sich selbst und sich selbst als an und für sich bestimmt anschaut, Vernunft, der Begriff des Geistes.“ Tehát én legyen a látó, én a látott, én subjectum-én objectum? Igen is, ez az elterjedett vélemény bölcselkedőinknél; hisz hogy csak vélemény & így alaptalan, nem pedig valódi tudomány. Tízta vélemények békégerái a tudományok tartott konitást vakmerőségek látszatnak, ha kénnél nem volnának a legvilágosabb erősegek. Min réve tanúságos és tapasztalend a külső testi érzéki ismereteknél kezdemi vizsgálatainkat. Itt igen is fontosan meg különböztethetjük az ismerő Subjectumot és az ismert tárgyat, akár távol legyen közöttük, akár rajra (mint p. o. az izlés - ízlés - ízlésben.) Itt meg történik, hogy a tárgyat, mint egészet némiképp meg ismerem (látom, hallom & a. v.) & tudom, hogy az létezik, van, ellenben tulajdonait,

²⁾ Lásd: Locke de intellectu humano edit. Nichli Lips. 1741. Pag. 128:
 „Ideas reflexionis, cujusmodi sunt: reminiscencia, perceptio, ratiocinatio, judicium, cognitio, fides.“

³⁾ Lásd: Encyclopédie des philosoph. Wissenschaften 2te Ausg. Heidelb. 1807. á 417^{Stanz}

jegyeit meg rem tudom. Ekkor ismeretemet öregbítkezem, javíthatom,
 meg igazíthatom, újíthatom; mindenféle helyeretre állítván a' tár-
 gyat, arat elvéve, ha lehet megfordítom, vagy én magam mozogok
 körülötte, vagy látáspontból dönítom p. o. a' csillagok' vizsgálatait.
 Így van e' más a' belfővilágban is? Így ismerie ar én önmagát,
 a' subjectum ön subjectum-objectumát? Igaz ugyan, itt is én vagyok
 ar ismerő, érző, jellemileg látó azaz követetlenségül észrevető
 subjectum, de ar érzett, látott, észrevett és ismert objectum rem
 ugyanazon subjectum. En ön magamnak tárgya rem vagyok; rajtam,
benne igen is érzek, látok, észrevelek, megismerem mindenféle
 tulajdonokat, állapotokat, módosításokat, de magamat rem lát-
 hatom, (haromha sejtetem, melly = nemén,) magamat rem érekezem,
 (haromha bizonyos állapotomat,) magamat rem ismerhetem követet-
 lenül, (haromha más korzám hasonló lényeket, vagy ön munká-
 latomat, cselekedetimet.) Tehát csak mindég rajam, magamra,
magamban valanút, magamat joha sem. A' belfő követetlenség is
 azértben továbbá joha sem történik meg, hogy tárgyam én legyek,
 én mint egész tárgy, mellynek jegyei, tulajdonai talán még némi
 komályban volnának; jő követetlenségül ar sem tudhatom csak,
 hogy én vagyok, létezek, mint láttuk a' külfő érzéki ismeretek-
 ben, hol minden valaminek tökéletes tárgyisága (objectivitás) jel-
 lőnik, jölleket mindjárt rem is tudjuk jegyeit, tulajdonait. Helyesen
 mondja Fried⁴⁾: „der innere Sinn sagt mir nur wie ich bin, und
 nicht dass ich bin.“ Hogy vagyok, létezek, ez más a' meg ismertárok
 belfő tapasztalás resultátuma, tehát valóban okoskodás, próbál-
 el vont gondolat, valanút maga ar én-gondolat és jó is. Itt
 ezen én-jegy csak jegy s mint olyan rem is pükfőged műhatárat-
 lenül a' követetlenség épmelésben, arról mindentinek épmelésé-
 re vagy

4) Lásd: System der Metaphysik von Jac. Friedr. Fries. Heidelberg.
 1824. a' 399. lapon.

vagy emlékerete is adhat felvilágosítást, mikéj. ha fajdalmas, vagy örömet érte, vagy valamit akart, vagy képzelt, vagy akartmit is megkált lelkiében, mindentör énnek e, vagy én nélkül is érte, akart, képzelt & a' i.?) Itt meg tartjuk a' körönfejes képz. jelöl-
módot, melly szerint az ismerő én = felsozó tükröz, külfő tükrözölő.
dolgozóra néve igen is én tükröz vagyok, viseletük énem arok,
de külfő lelkivilágomban én eren öntükröz, mint tükröz jóha sem
látom, arar én magamat, mint egész objectumot általában sem ta-
sapíthatom, sem istmorkatam körvetestem. Hiszen ha erügy
volna, csudálkoznaunk kétkene, hogy offkoláro gyermekaink énig
eddig ki sem nevettek lelki birovalmainkat, kik merés öntárgyirafisk
mellett sem adhattak mind ekkoráig bironyoz, meg állhatók feleleketek,
eren kérdésekre: valjon mi ar ar én? mi ar eszméleti, subjectuma?
mi a' lelek? tefe? & ha seft, mitly alapká? vagy jellem & minő?
hogyan jött rokorfagba a' búta de nég is fixomítható anyagga?
ettől elválható e? vagy csatuggan rajta csüngő lételü? (ad-
herentes seje, mint mondja Fries ugyan ott.) De haj: habozásból
meg a' sapítható, sem ragadhat ki minket. Mert jölleket ar eszméleti
ént, meg eszméletünk, kénytelenek vagyunk magában álló valóságunk
tartani — mindent rá viven mint alapra, öt jeddig jóha másra sem
mint mondományt, predicatumot, accident: meg sem mondhatjuk art
csak olly sub stantia phenomenonnak is, mint p. o. egy almat, mellyet
a' fárl beprakisunk, ide & oda tehetünk & a' t. csak arant, mivel
kéferőjésköl t. i. organizált teftékül meg a' leg jött jok álló mag-
neticus alombarknát sem sapíthatjuk el válni & durva & gyatran
kinöző bitintveitöl meg prabadálni. Erre néve olly kidverők is
teprünk, hogy prüksőgejnek igen sem fogjuk tartani, hogy a' prabadu-
landó lelek minden teftiségkül ki bontakozzék, jöt ha csak ugyan
magnetikus felemeltkédésben meg vet minden rendej organicus érté-
kiséget, semest lát ugyan, de sem premmel, hált ugyan, de sem jüllet,)
büjjék ki egyeneseen provongató báblakából é, barkolja magát a'
leg

leg finomabb próvotbe arar világosságba, melytől pármartatta
ama' perony lélekbiúvá's Hartmann is az organikus életet.,, Das
eigentlich Vermittelnde, ügymond ő⁵⁾ zwischen der Psyche und der Kör-
perwelt ist nicht die grobe organische Masse der Nerven, sondern das
expansive Princip der Natur, verwandt der Electricität und dem Lichte.
Das Licht also wäre das nächste und unmittelbare Organ des
menschlichen Geistes, und wüßte ohne Grund und hohe Bedeutung wäre
dessen immerwährendes Durst nach Licht in physischer und moralischer
Sicht." Am de mainapiglan meg a' leg nagyobb magnetikus Kere-
lő' is batterista sem mutatott ily képeket! Sőt meg aludni sem
akart egy miszodikus Epimónides 37 éppendeig. Ereik így levén, most
art kéden: hogyan áll meg ama' idelettrondis: van nincs külvilág,
a' lélek látszó visszahatás: erjét megtartja? Nyomorult visszahatás
volna ér, ha nem mondom a' testi világot nem, hanem ön organikus
sejtét sem nélkülözheti úgy reverett visszahatásában.

Úgy de az én gondolja azént? Jzarin idelt Fichte: én vagyok én.
Jzari is, de — miképpen az én csak gondolja az ért, átalódi én, mint
én, az összetett (individualis) ön, a' reveretellen, ki mondhatatlan énteg
mireggy kerekét kört elenyészik, csak árnyéka marad meg, azaz marad
ugyan tárgy előtte, de ez nem egyeb pusztán elvont fogalommal, minőti vala-
mennyi fogatok p. o. teste, víz, semmi, melyek nem valódi a' lélekül
függetlenül magában álló tárgyak, hanem ereket csak képviselőik bent
a' lélekben. Nincs tehát, bár mennyit is erőlködött ezt alapítani a'
nagy Kant, két én, egy transcendentalis és egy phenomenon én,
egy ymaró és egy ymért én, maga a' subiectum ön magának objectum
foka sem valódi, mert erről lá' követellen érzékiség, (ha úgy tessék),
azaz a' belső tapasztalat foka semmi tanítást eddig nem adott; ha pedig
követőleg elvontan gondolatjukt azént, ekkor bír onyos fogalommal,
mint

5) L. Der Geist der Menschen. Von Ph. C. Hartmann Wien 1820, a' 228 és 304 lapon.

6) L. Diogenes Laërtius de vitis & cat. Lib. I., Cap. X., "Ὁστος... ὅτι
ἀρσενός τις κατέκοιμιν ἐπὶ τῇ κατὰ τὴν φύσιν ἐστίν."

5
mint belső tárgy' képviselőjével bibelődünk. Tehát önmagánate pre-
látéje, látása, vagy ama psychologica prörnyezet, értelmi látás (An-
schauung, geist. Seh., Selbstanschauung, intellectuelle Ans.) vagy a'
és hánis sapasztalás' becsapománya (subreptio), vagy hittelenkedő oki-
kodáskor hánis követkeretje, és így csak gusztu képzeleti közolmány.
Mert ha állítunk is belső érzéki teltségét, ennek tarmáspete egészen
különbözik a' külső érzékiségtől. Ezen különböző, a' dogmaticus böl-
cselkedőknel köönfőgezen elárjedit véleményel homlok egyenest
meg ütköző, de sapasztaláson alapult tanítást nem csak Schulze,
hanem Herbart is és követői györiadel nesen vitatják."

b, Mindarattal, ha ezen empiria kontos találma lenni, vagy naki
más újabb tudományok, mellyek után kimutathatni, hogy a' lélektől
mint gondolkodótól elválhatatlan örökké meg maradandó tulajdon a'
sípia viszhatatár. Ha csak mint gondolkodótól, úgy nem jokra monon-
dunk, mert gondolkodás előtt egyenest nincs egyéb tárgy, mint tárgy'
képviselője, fogalom, képzelet, előterjesztés (Vorstellung). Ha pedig fig-
yeleten tárgy nincs, mire hasson viszpa? Semmire! Munkálkodik
annyi igaz, de kérdés, hogy munkálkodik e minden befolyása nélkül
a' külvilágnak? mellyer tartozik önsejtünk is, különösen az idegrend-
szet, (és ebben főképen az agy és közérzéki idegrendszet, melleslege-
sen legyen mondva, nekem helyesebbnek látjuk a' Közérz, mint az
együttérz - elreverés, mert a' görög συνοια és κοινη αιδος és
nem csak jusztu együttlélet, hanem közelebb okozati közlekedést
jelent.) De hogy ettől az en általában meg nem prabadul, míg élünk
és mozgunk, kimutathatott az első pontban. Látfak más az ellenszállo
magasztalt új tudomány! Az értékerejben különösen a' 6 Im idérte-
tünk. De ez az 5 Idöl foly. Itt pedig a' 7 lapon olvassuk: „hogy csak
két egyszerű megfogáju erők lehetnek, mellyek a' tér (= spatium,

7/2. Schulze Kritik der idealistischen Philosophie II. Band. Hamburg 1801.
641 s a' követk. lapokon. És Heint. Schmidt's Metaphysik der innern Natur
1834. különösen a' 23 lapon, hol Herbart ott Schulze ellen vedi a' belső érzék
a' homályos képzeletek (repräsentationen, obpure) adatából.

jóbb volna talán üreg vagy hüreg, mert az idő is kitérjedett, mi előál
jármaszik;) lépten megfogásából jönnek ki; és hogy azon két erő
közül a' visszafutó (attractiv; Hatanmannak pedig a' kitejtető
teljesít, pedig nem tudom, nem helyesebben a, mert legalább ha valami
magát maga magától nem táplálja el, hogy lehetne ön magának
övéseuma?) erő az az egyetlen egy, mely lépten fogalma freint léter,
meg van más mutatva." Meg? Igen is - meg? Euclidesi vagy
geometria monóban a' Mathefis interforam crimü könyverőskében
pag. I - II. "Metaphysica: módon pedig Herbart által, ki most Göt-
tingában Schulze frériben nem kejtirál, hanem monadologizál.
Erethe elég volna feletni: meg lehet. de hogy éjen a' télek illy vissza-
hatása erő, ez a' meg mutatandó. Aztán mit akar a' Mathefis, a'
menyiség tudománya, hol kéik ben forog minőség, erő, valóság
létele? (Ebben a' regés Pythagoráznak kévé, követője vala!) Erő,
mint erő rem ismerünk, tekintve az okozatokat és okokat fel
kejtük ugyan gondolva, mint valót, de körvesetellenül röla semmit sem
tudunk. A' mathefis az menyiséget kiközre ugyan bizonyos
adatokból, de rem a' lépten valót, rem is a' minőséget (qualitas.)
Mi pedig illeti Herbart ús büvéj, megsejtését, én ugyan magá-
ból a' forrából rem ismerem art; annyt aromban tudok a' dolog
felül, hogy ő a' valót forog kétkadó monodijában csak úgy adja,
mint jár esztendő előtt Leibnits el kirejtett Monadologijában.
Sokat meg sejtene ám eren monadologia, ha csak bebizonyodnék
a' monádok valósága, minősége, természe. De berreg Hic Rho-
dus, hio salta. Mit mondjon róla az iffjabb Fichte, de föt magá-
magánól Herbart ús, ime kitejtrem. "Wir dürfen albekannt voraus
setzen

31) J. H. Fichte: libas Gegenfatz, Wendepunkt a' Ziel haupiger Philosophie.
1te krit. Theil. Heidelberg 1832. a' 234-lap ol egész a' 293^{ig}.

6
zeigen (sagt er, Herbart, an einer entscheidenden Stelle, wo sich die speku-
lativen Lebenspfade scheiden,) daß jede Atomentelethe sich unfähig zeigt
die Verbindung der Dinge in der Natur zu erklären. Die Atome kön-
nen zwar ihre Lage und Mischung wechseln, sie können aber nicht in
einander eingreifen; man kann sie nicht zu Systemen verknüpfen,
in deren Etwas wirklich geschähe, sondern nur zu Summen, Haufen,
Aggregationen, deren ganze Zusammensetzung nicht in ihnen selbst liegt,
sondern bloß im zusammenfassenden Denken. Genau das Nämliche
scheint nun bevorstehen zu müssen, sobald man die Qualität eines
jeden Realen für einfach erklärt, (d. h. in seinem eigenen System;)
alsdann gibt es überhaupt gar kein Band, das innerlich oder äußer-
lich die Dinge darstellt oder auf nur einhüllt. Alles scheint todt
und öde; man sieht keine Natur." (Wohl - monija Fichte - haben
wir nirgends eine bündigere Selbstwiderlegung gefunden, deren Aufmerk-
samkeit und Wahrheitsliebe volle Anerkennung verdient. Aber - er
kehrt wieder ein.) Ennek le mäsöt' vizsgálatára y hivatköztök
most kéiden: az új tudomány hárt miccoda? Benembizonyítot,
becomplódott, fel nem világosított hypothetis! Hogyan ne? Her-
bart Urnaka a' filozofia problémája: a' tapasztalásból adott
ellenmondások fel sevéni, az igazt valót (nem, ellenkezőt) kirago-
gatni. Az ellenmondások ö maga csupánja be a' tapasztalásból,
de - miért tapasztaljuk a' legkevesen monásokat mint seppeseket? miért
semmisíti meg Herbart is a' látható seffi világot a' láthatatlan
egyekről más? Vesszünk valamint e' mindezt, de semmit sem ad,
mert neki is a' monások oly kifejtéseket termésközt, mint
Hartnak, "Ding-an-sich" jé. Ezekre y hasonlókra csak vállat vonyítva
felelget, vagy egészen hallgat. Könnyen vehetünk búcsút Herbart
Utól, tudást, tudományt keresünk nála, de bőségesen módosi-
tott csak ugyan régi felélesztett hypothetis találatok, melyek
Hart előtt a' filozofiai tenetöben kéderes ködök.

Sajdalom!

Fájdalom! - íme az új tudomány, a képta vízfűrészesi erő, a
léleknek ezen örökké megmaradó és elválaszthatlan tulajdona,
hogy subjectum & objectum sui est, mind eloplit egy ködön tüne-
mény gyanánt, tenne, dilapja per auras! De lájtek most

3, azt is, hogy a t. érekezőnek igen is hasznos lehetett volna
elöve kölderei: „mi módon állhat meg a filozófiai okoskodás
a tapasztalás előtt?” nem pedig, mintegy spiritus sumendo alkis-
rés, felírva a filozófiai érdemet, melly a tapasztalást követi
& mindenkoron jeme előtt tartva érdeméből semmit sem vesz-
tet véleményem szerint, azt kölderei: mi módon állhat meg a
köntös empiria a filozófiai örök (?) igazságok előtt? Kö-
pörös Mezmánek.

Ha itt köpörösre kellene bérdulnunk, inkább köpörös és
hála a halhatatlan kántnak, kinek legalább, ha más haladatoknak
akarna lenni, köpörösnek ama kiöndhetetlen igazságot, hogy valódi
ismeret sem nem ex ipso csak érteki, sem nem ex ipso értelmi ismeret,
hanem mind a kettőből, mintegy 2 factorbul keletkezett productum.
Amar egyet, az általános, hogy van, létezik valami és mi? azt csak
az előző köpörösök, legalább nélkül nem tudhatjuk, mirő je-
dig, mitlyen & mekkora ist. a való? azt az értelm. és telés és hogy
főkételegre. Az érteki minden értelmi nélkül kételegesen
kémondhatatlan, mert minden kimondás más általános; az értelmi
minden értekiegtől kivetkerve merő árnyék, fata morgana, va-
lótlan. Ezt csapkodott a kor, megérti Criticus megmutatni első
& legkisebb Criticájában; ezért különbözteti meg a ex ipso csak
fejős (selvilágító, értelmező, analytica) és a rejtő (kövítő, er-
weiternde, synthetica) itéleteket; ezért vadán érteki a filo-
zofiaiban is, ha tudomány akar lenni, volly tudomány, mint
feltételeken és körönfegesen elismertépen lenni dicshédit az
egész képta matheis, perinte merő syntheticus itéleteken alapuló.
Ezen maradó érdemet a Criticismusnak hírem jobban fogja
mel-

7
mértadni az utókor, mint a jelen, jötteket és is fejedelmi má, mióta
veszprödnünk kell a mindent tudó és semmit fel nem tevő bölcs~~ek~~
kel, mert csak e szempont körül ki az emberi ismeret és tudományunk
egyszóvalóságát, csak e szempont válság és egyetiség, és nélkül
nincs ismeretünkben semmelláthatóság, nincs bizonyosság. Ha
tökéletes Subjectivizmusba nem is állhatta ki a Scepticismus rohanásait,
csak azért, mert tökéletes, mert szempont valla, amúgy aromban
bíróval, hogy minden kitérhető praktikussá való filozófiai
tudományunk utóbb is csak emberi (tehát nem abszolút) lévén,
halkal öregbedő és előre haladó filozófiai praxisság jobban il-
lik egész valónkhoz, mint némi dogmaticus zelfuvalkodottság,
melly má Fichte követőjének (hátal haladó) iskoláját jöfő-
gette, Schelling követőjénél pedig fejjele, jattant, pikázott és
bombagolyó gyanant mindenfelé lövölderett, végre Hegel és ifte-
ritett tanítványait a háromlábú egykor Böhme Jakab nyomta
prékbe emelte. Bais má nemzedéket nevelt volna magának a foká-
ig vajudott férfji! Fiai, unokai, kizunokai (praktikailag) nem
egészen 50 esztendő alatt rövid vajudások után ime jnáltak ök ugyan,
de idétlen jörnyetegeket, nem emberi alakokat, mellyek velünk
értelmeseb bejélni sem tudnak. Nem is csuda, az egyoldalú Intel-
lectualismus magában jrárt, meddő, árnyékvaraknál egyebet nem
adhat, nem csuda, hogy absolutuma igazán semmi, mint a t. értékező
is elmésen ár tréfát Okenből. Rejsemről tehát köjönöt inkább
Kantnak, ki jainte némi örök igazságokat hitte, legalább fel tette,
mert tökéletes, semmiből filozófiai útra eredni akarni tréfának
tartom és Hegel monoriának sem hiszem addig, míg nagyobb bírá-
josi experimentumot nem teend egy vagy más kü tanítványa, mint
maga a nagymester, ki világ és ifentetendő Logica-jában még is
csak köjünk köbbi halandóknak elfogadott jötkkal forog a va-
rárs háromlábúban. Örök igazságok lehetnek, vagynak is, de az
értékező jent idétlen Complexio-jában olyanokra nem akadhattam,
jök inkább ellenakné, mint éren egész gondolati menet tettelegesen mutatja.

Mi

Mi úgye Mesmer és követői 'tagajátalait' illeti, erekről elég
lépzekem, mint őfinté mondván, idioszinkrat arra figyelmertetni: hogy
arok még mai napiglan fínsereket minden kétségen felül tiptábu ho-
ratva fem az adatokra és főleg az úgy nevezett lélekfelamatkedésre
nérvé, (mind a' mellett, hogy kéring lappargón sok mende munda fin-
dia & coxule,) fem a' józan és proor tagajátalaj' ismeretek épreve-
telék' és képrezetek' habályait tekintve, fem végeretke, ha a' factu-
mok meg állnának is, erekrék felvilágosítására is az egész rendszere
nérvé. Meg lehet, sőt méltán fel seprük, sőt igen is sőt van
még az ember' lélekvilágában, minől semmit sem tudunk, am'a nagy
és satán leg nagyobb angol költő mondása szerint: van sőt menyben
és földön, minől philosophiánk még nem is álmodorik. Meg lehet,
sőt bizonyos, hogy többet nem tudunk, mint sem tudunk; meg lehet, hogy
ezen álmunkban és ennek sárvéében a' halálban igazabban künik
fel heraditiciu, mely ségébül a' való'lag való. De mi kapna? ébren
erekről semmit sem tudunk, nincs ha' két ellentérső partot örvetap-
csoló hid; külfő reflexionekre nem támaszkodhatunk, kik a' halálta-
kat és láthatatkat ön reflexióikkal örvetavarják és az álmodozók-
kal ottly értelmese nem beszélhetnek, mint az ébrenvaló'kkal. Mink
földi vándorlók az unalkodó' nagnak rabjai vagyunk, nappal csak
ő az egyetlen egy király ragyogvar égen, kicsiny a' láthatói, és kiej
földnek csak igen kiej répe, keveset látunk, de világosan és jól egy-
mástól elválasztva; ellenben ha leprábt, tágul a' láthatói, csernyi
eresper több nap sünik fel kíméletetlen és rejtvenyes mélységből és
annál több, manél sürűbb az éjjeli sötétség, de még is art, a' mit
látunk, nem látjuk világosan és Isten fátyola áthatalon. Talán ezen
er, jánvítva telkünknek folyvást nyugtalanfajával és nagyobb tö-
kéletességre vagyó dájával nyugthatna nem jélelmet, hanem reményt,
hogy a' halál új pületei, új derületre vivő beketolmát, tehát nem
sőt kételesen meg semmisítő rontóbontó anygal. Ilyen reményt leg-
alább kiejában várunk némi okoskodásokból p.o. hogy enünk
vagy hem seft, hanem jellom, (mert akár sefti, akár jellenni se-
mápetü legyen is), halhatatlan is, halandó is lehet; hiszen ezen a' sefti
ele-

8

elemekre nézve áll eren physicalis és metaphysicalis szabály: nihil in mun-
do perit, materia non annihilatur & a'v. Tetslegesen ugyan a' materi-
alistáknak mindegy létekhalkozatlanságtagadó volt, de mint látszik igen
nagy logikai következtetések által; vagy hogy nem alább való
a' tapasztalás, (holott a' tapasztalás is utolsó elemei ott végsődnének, hol meg
jűnnék sepi epekövek által irigálhatóknak); vagy hogy fel volna
rakarva örök, meg maradandó tulajdonokkal & különösen a' vissza-
hatási erővel, (milyenektől a' nap és hold forgó övereire alatt
is nem lehet, tudva lévén, hogy az én nem mindegy csak vagy gon-
dol, vagy érez, vagy akar, vagy képzal, vagy álmolozik, jóval
iggy is egy munkálódik.) Valtjuk meg csak minden himerészhamorai,
nélkül, hogy mi ekkoráig sem ismerünk csak egyetlen egy erőt is,
mint erőt, egyetlen egy valóságot sem, mint magában állóvalóságot,
de meg sem állíthatunk általános megsemmisülést, nem a priori, nem
a posteriori. Tapasztalásból nem, az imént említettem szabályok miatt;
amennyi pedig nem, e' falkalatos okozati tétel miatt: „in nihilum nil
potest reverti”, azaz való valamiből semmi nem lesz. (Hogy ezt
Hegel sem forgatta ki, e' helyen csak pusztán említem.) Minden
változásokban folyvást rejtkezik a' való, Proteus gyánant; hiya-
ban iparkodunk ezt bekököbe verni, hiyában buraldizgat erre vir-
gillák nymphája: „quanto ille magis formae se vertet in omnes,
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla.”

Rejteterai fog az erentul is, Hegel usón is, ki úgy is parentetlen
kalápatában nem a' valót. (Plato „ὄντως ὄν” jót,) nem is a' napot és
holdot (mikor világosságok fogynak, egy perfa babona szerint)
üldöző halat, hanem a' semmit kerítette kálójába.

De — véget vetek immár jegyzéseimnek, melyeket által az eren
tarlózás komlókán kipemelt atomfilozofiai állításokat nagyobb
világosságba helyezni iparkodtam. Mit tellem legyen erentul az
említett filozofico-mathematicai értekezésben, említeni nem tar-
tozik ide; minden e'fetre meg találni az egészben aron észelmességre,
rendszere is egy a' leg komolyosabbak közül való tárgy kiku-
tatására törekvést, melly diáconet is, utánást is érdemel. Rops
never

néven, alig hiszem, hogy veendő a köztisztelő t. értékes az övétől
 e' különös tárgyban különbözö nézetimet, melyeknek egyik nem lehet
 más, mint óvakodni és valódi dolgokat kikerülni, jellese pedig, hogy új vagy
 ó tanítás ne álorozkodjék a' valódi tudomány' jogát ne bitorolja; hogy
 a' filozóphiát különösen ne tartassuk kész, korlátozott és ökölelősen
 bekenített és népszerűtől óspágnak, (mert illy tökéletesnek még a' magyar sar-
 kú sarabban lépdető' mathefist sem állíthatjuk; ki tudja, nem szálland-
 rak e' menüsei jellemek földi alakba Newton, Leibnitz, Laplace,
 Hónderburg és mások után is, a' tömördek el vont mathefist formula-
 kat rövidebbekre és világosakra öpochurandók?) végre hogy egy pár
 és bőséggel járjad óta, de igen lassú és tagadtalat ne merőprelő mind-
 járt felforgatni századok és ezredék óta meg alapított tagadtalatok-
 ban. Ugy követelt tagadtalatokra néve nem elég, hogy azok csak
 bizonyos kiedelme embereknek, hanem hitetlen embereknek is,
 mindenféle helyesekben, körülményekben, minden oldalról be bizonyi-
 tassanak, (mert a' physica sem épül és nevezdik másként.) Végre hama
 minden kétségben és bizonyosak, ekkor több ismeretek öpveségével
 és az emberek egész elrendeltetésével egyetemesen öpve, mit eddig
 a' rejtélyes magnetizmusról híjában vártunk, mind a' mellett, hogy
 az alomjárás, akai természet, akai meslekelt, bizonyos factumnak tar-
 tathatik. A' magnetizmusban folyóvást kikürtölt és ada lélekfelemel-
 kedés és azon mesmeri tanítás példaul, hogy alomi ismeret az ébreni
 ismeretnél sokkal felsőbb rangú, homlok egyenest ütközik meg kö-
 rüfégye épmélőjünkkel és tagadtalajunkkal, általános elvű elismerve
 pedig az embert automatonná alacsonyítja le, sőt földi elrendeltetésével
 ellenkezőleg lételet folytatni sem engedné sok esetben. Adott volna
 a' természet' ura nekünk nagy kincset, melyet mi magunk mások' sege-
 delme nélkül nem használhatnánk; artán külfő mintes mély alomunk-
 ban virágáló rejtélyeknek vak hitelt kelladnunk ébreni épmélőjünk
 dacára; ébren tanulunk, tanítunk, írunk könyveket, orvosi rendelete-
 ket, ébren dolgozunk két kerütkel, járunk, küpöködünk, keneljük ki
 a' vespedelmet, ébren vadonban is, minden emberi rokonségytől elpigetelve,
 mint Robinson Crusoe, meg tarthatjuk étkünket, hol a' földi és magne-
 tizis alomjárás mellett bizonyosan elveprörk.

9, Hívatkozom itten Schultze'nak és című munkájára: Psychische
 Anthropologie. Götting. 1816. újabb kiadásában rövidebben ártcherik
 ugyan arról.

MAGYAR
 TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
 KÖNYVTÁRA

Fr. M.
 Greguss Sghál.